

Пеліхос Євген Миколайович
кандидат юридичних наук, докторант Науково-
дослідного інституту публічного права
ORCID: 0000-0001-8847-5526

Характеристика меж адміністративно-правового забезпечення прав та свобод людини і громадянина в системі правосуддя України

Аналіз адміністративно-правового забезпечення прав і свобод людини та громадянина в системі правосуддя України має особливе значення, оскільки дає змогу оцінити дієвість існуючих правових механізмів і спрямувати їх на зміцнення принципу верховенства права. В умовах збройної агресії, що супроводжується масовими порушеннями норм міжнародного гуманітарного права та прав людини, питання належного правового захисту набуває першочергового значення. Такий науковий підхід дозволяє визначити недоліки чинної системи гарантування прав та виробити ефективні інструменти їх реалізації. Удосконалення адміністративно-правових засад функціонування судової влади є запорукою підвищення рівня довіри до правосуддя. Це також сприяє формуванню стабільної правової політики, що забезпечує справедливість і рівність усіх перед законом. Важливою складовою є зміцнення незалежності суддів і створення прозорих процедур судочинства. Сукупно це формує підґрунтя для розвитку демократичної, правової та безпечної держави, орієнтованої на захист гідності людини.

Основним гарантом і механізмом відновлення порушених прав і свобод людини та громадянина в Україні виступає система правосуддя, яка реалізує виключну компетенцію судів у вирішенні правових спорів і кримінальних обвинувачень. Її діяльність охоплює всі види юридичних конфліктів, передбачаючи можливість досудового врегулювання спорів та участі народу у здійсненні правосуддя через інститут присяжних. Судоустрій України ґрунтується на принципах територіальності та спеціалізації, а створення і ліквідація судів здійснюються виключно законом. Конституційна гарантія незалежності суддів унеможливорює будь-який незаконний вплив на судові рішення. Судочинство базується на таких демократичних засадах, як рівність усіх перед законом, змагальність сторін, забезпечення права на захист, відкритість і гласність процесу, а також обов'язковість виконання судових рішень. Фінансове забезпечення судів покладається на державу, що гарантує їхню стабільність і незалежність від зовнішніх впливів. Водночас прокуратура реалізує функцію підтримання публічного обвинувачення, а адвокатура надає кваліфіковану правничу допомогу, забезпечуючи процесуальний баланс і справедливість судового розгляду.

Погоджуючись із позицією, висловленою В. Бойком, слід відзначити, що адміністративно-правове забезпечення правосуддя охоплює цілісну систему нормативно врегульованої діяльності суб'єктів публічної влади, спрямовану на створення належних умов для ефективного функціонування судової системи. Йдеться про діяльність судової адміністрації, органів суддівського врядування

та самоврядування, а також певних виконавчих органів і представників громадянського суспільства, які взаємодіють у межах своїх повноважень. Така діяльність має правовий, організаційно-розпорядчий та управлінський характер, забезпечуючи належне функціонування судів, підвищення їх ефективності та професійності. Застосування системного адміністративно-правового підходу дозволяє створити сприятливі умови для ухвалення суддями об'єктивних, справедливих і неупереджених рішень, що зміцнює довіру суспільства до правосуддя та утверджує засади правової держави.

Конституційний Суд України приділяє значну увагу питанню судового захисту прав і свобод людини та громадянина, наголошуючи, що саме судовий захист є основним і невід'ємним видом державного гарантування прав. Це право має абсолютний характер і не підлягає обмеженню навіть за умов воєнного чи надзвичайного стану. Судовий захист поширюється на всі види судочинства конституційне, цивільне, господарське, адміністративне та кримінальне, що забезпечує комплексну охорону правових інтересів громадян. Конституційний Суд підкреслює, що норми, які регулюють порядок вирішення спорів, повинні відповідати принципу рівності всіх перед законом і судом, виключаючи будь-які обмеження доступу до правосуддя. Право на судовий захист передбачає можливість апеляційного та касаційного перегляду судових рішень як ефективний механізм відновлення порушених прав. Судовий контроль за законністю дій правоохоронних органів визнається необхідною гарантією недопущення зловживань і забезпечення дотримання прав людини. Водночас виконання судових рішень розглядається як процесуальна гарантія реального захисту майнових прав і відновлення справедливості у разі скасування правової підстави для виконання рішення.

У юридичній літературі простежуються тенденції до поглибленого наукового осмислення судового захисту прав і свобод людини та громадянина засобами адміністративного права в системі правосуддя України. Так, Я. Тицька та Ю. Шкодовська зазначають, що право на судовий захист є відносним, але водночас невідчужуваним правом, яке виникає на підставі закону та реалізується з метою відновлення або захисту порушених прав, свобод чи законних інтересів особи відповідно до механізмів процесуального законодавства. Науковиці підкреслюють, що це право є комплексним інститутом матеріально-процесуального характеру, який поєднує зміст і форму правового захисту, оскільки реалізується виключно через судову процедуру. Вони також наголошують, що законодавець наділив це право неперсоніфікованим характером, а відмова від звернення до суду визнається юридично нікчемною. Крім того, категорія необмеженості права на судовий захист передбачає його невідчужуваність, яка є складовою правового статусу кожної особи, що звертається до суду за відновленням своїх прав, свобод і законних інтересів.

Д. Кулешов обґрунтовує, що в Україні визнання, належна реалізація та ефективний судовий захист прав і свобод людини становлять фундаментальну передумову існування правової держави. Він підкреслює, що саме ухвалення Декларації про державний суверенітет України започаткувало принципову

новацію закріплення незалежності судів від інших гілок влади. Судова діяльність, за його твердженням, охоплює не лише здійснення правосуддя, а й захист прав і свобод фізичних та юридичних осіб, забезпечення верховенства права, вирішення правових спорів і виконання інших суспільно значущих функцій. У процесі розбудови правової держави суди мають орієнтуватися на забезпечення реальної дієвості захисту прав людини та застосування гуманістичних засад правосуддя. Крім того, наголошується, що до судової влади належать не лише безпосередньо суди, а й державні органи, діяльність яких спрямована на організаційне та процесуальне забезпечення їх функціонування.

Отже, аналіз адміністративно-правового забезпечення прав і свобод людини в системі правосуддя України свідчить про його визначальне значення для утвердження принципу верховенства права та зміцнення засад правової держави. Судова влада розглядається як основний механізм реалізації та захисту прав, що забезпечує справедливість, рівність перед законом і гарантії відновлення порушених інтересів. В умовах воєнної агресії особливого значення набуває ефективність правових інструментів і прозорість судових процедур. Незалежність судів, відкритість процесів, змагальність сторін і обов'язковість виконання судових рішень формують довіру до правосуддя. Адміністративно-правові засади діяльності судової системи охоплюють нормативне, організаційне та управлінське забезпечення, що створює умови для професійної та неупередженої діяльності суддів. Важливим є забезпечення процесуального балансу через належне функціонування органів, які підтримують правосуддя. Сукупність цих чинників утворює цілісну систему гарантування прав людини, спрямовану на розвиток демократичного, безпечного та справедливого суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України : Конституція України; Верховна Рада України від 28 червня 1996 № 254к/96-ВР // *База даних «Законодавство України»* / Верховна Рада України. 2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Бойко В. Адміністративно-правові засади правосуддя в Україні: спеціальність 12.00.07: реферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук. Київ : МАУП, 2023. 38 с.
3. Право на судовий захист. *Конституційний суд України*. 2024. URL: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/439-pravo-na-sudovyy-zahyst>
4. Тицька Я.О., Шкодовська Ю.Ю. Право на судовий захист в системі прав людини: науково-теоретичний аспект у сучасному контексті. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 9/2021. URL: http://www.lsej.org.ua/9_2021/90.pdf

5. Кулешов Д. В. Судовий захист прав людини як гарантія конституційного ладу України. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія : Право. 2018. Вип. 25. С. 148-151.